

'LEVE SKILLNADEN!' — 'VILKEN SKILLNAD?'

(Kolumn ÅU 29.5.98)

Lars Hertzberg

Du sitter vid ett bord och samtalar med en person. Efteråt frågar någon om personen du talade med var en kvinna eller en man. Anta att du svarar: 'Det vet jag inte, jag kom aldrig att tänka på saken.' Vi skulle antagligen finna svaret otroligt. Vi skulle bli än mera förbluffade om du försökte förklara din tankspriddhet genom att säga, att det inte var så lätt att veta om personen var kvinna eller man. Vi räknar inte bara med att en vuxen människa hos oss i de allra flesta fall omedelbart kan avgöra om en annan person är en kvinna eller en man, utan vi utgår också från att detta är något var och en är uppmärksam på, och vi blir extra uppmärksamma på könet i de sällsynta fall när det inte är uppenbart. Könstillhörighet är alltså inte som kroppslängd: om en person är extra lång eller extra kort lägger vi märke till det, men om längden är någonstans däremellan kanske vi inte fäster oss vid den.

Uppdelningen i kön präglar vårt sätt att framträda inför varandra och att betrakta varandra. Vi markerar barnets könstillhörighet genom valet av namn. Den första fråga vi ställer om ett nyfött barn (eller som det oftare är nuförtiden, om ett ännu ofött barn) gäller barnets kön. Det gör vi inte bara därför att det inte finns så många andra frågor man kan ställa i det skedet (vi kan ju inte ännu fråga 'Har hon bra backhand?' eller 'Vad tycker hon om Spice Girls?'), utan därför att svaret på denna första fråga är en grammatisk förutsättning för alla de andra frågor vi kan ställa, eftersom en levande människa (på svenska, och på en oerhörd mängd andra språk, men inte på finska) alltifrån födseln är antingen en hon eller en han.

*

Jag läser i Svenska Dagbladet (8.12.97) att enligt den feministiska filosofen Judith Butler finns det inget kön, bara genus. (Feminister brukar skilja mellan kön — en biologisk egenskap — och genus — den innebörd eller utformning denna biologiska egenskap ges i olika kulturer.) Butler uppfattar enligt skribenten, Margareta Hallberg, 'könet som diskursivt bestämt, utan någon verklighetsreferens... Könsidentiteterna kan vara hur många som helst, är i ständig rörelse och iscensätts bara då de framträder... Den som kliver över gränsen och klär sig tvärtom — mannen som kvinna, kvinnan som man — utmanar och driver med föreställningen om en sann genusidentitet och uppmärksammar därmed den ytlighet med vilken den omfattas.'

Det finns mycket i detta citat som förbluffar (förutsatt att man lyckas uttyda det). Tydligt finns det enligt Butler inget verkligt kön och när allt kommer omkring inte heller någon sann genus. Och f.ö. skulle bara en ytlig person påstå att vi förhåller oss ytligt till skillnaden mellan män och kvinnor.

*

Ibland hör man argumentet att könsgränser är godtyckliga. Tanken verkar ungefär vara följande: de flesta människor är en blandning av kvinnliga och manliga egenskaper. Rena kvinnor och rena män är ytterlighetsfall, de flesta finns någonstans där emellan. Att dra en gräns mellan könen är enligt det här resonemanget lika konstgjort som att indela mänskligheten i korta och långa individer: det blir trängsel i mitten, och vi måste antingen hitta på en skarp och godtycklig gräns eller också acceptera att en stor del av mänskligheten befinner sig i gränzonen mellan de två grupperna.

Men så är det ju i själva verket inte med gränsen mellan könen. Om vi ser till de biologiska skillnaderna mellan kvinnor och män, så finns det inte en gradvis övergång: bortsett från ett försvinnande litet antal individer som föds med dubbla fortplantningsorgan eller utan fortplantningsorgan, så är alla människor antingen entydigt kvinnliga eller entydigt manliga i biologisk mening. Könstillhörighet är mera likt ögonfärg än kroppslängd: det är ytterst få individer som har ett blått och ett brunt öga. Skillnaden är att många av oss inte är säkra på våra bekantas ögonfärg, medan vi inte skulle sväva på målet när det gäller deras kön.

Anledningen till att vi inte svävar på målet är att kvinnor och män inte bara är skarpt avgränsade kategorier i biologisk mening, utan att detta också gäller deras framtoning i kulturen: människor som faller i gråzonen mellan det kvinnliga och det manliga är försvinnande få. Förväxlingar mellan kvinnor och män är ovanliga utom i komedier och på transvestitbarer. (Transvestismen innebär för sin del inte ett ifrågasättande av genuskillnaderna som Butler påstår, utan en bekräftelse av dem. För en normal transvestit är skillnaden i klädsel mellan kvinnor och män inte en godtycklig konvention, utan oerhört betydelsefull, kanske mera betydelsefull än för andra. Motsvarande gäller för könsbytare.)

Misstaget är att tänka att det som gör kvinnor till kvinnor är summan av deras kvinnliga egenskaper och _vice versa_. Visserligen kan vi kalla en kvinna manhaftig och en man feminin. Men manhaftighet är väsentligen en _kvinnlig_ egenskap, alltså en egenskap bara kvinnor kan ha. (Det är inte heller fråga om samma egenskap när vi

kallar män och kvinnor feminina: en feminin kvinna är inte lik en feminin man.) Att en man är feminin behöver inte betyda att vi riskerar att förväxla honom med en kvinna — lika litet som vi riskerar att förväxla ett porträtt med den person det föreställer, bara för att vi tycker att porträttet är likt.

*

Men vad finns det då som motiverar den åtskillnad vi gör? Det kan inte vara individernas roller i fortplantningen, eftersom alla män och kvinnor inte är fruktbara, och de som är det inte är det hela livet ut. Det kan inte heller vara erotiska relationer mellan könen, eftersom alla kvinnor (inte ens de heterosexuella) inte finner alla män attraktiva, och _vice versa_. Män har ofta större fysisk styrka än kvinnor, de är oftare dumdristiga, har oftare matematisk begåvning osv, medan kvinnor sägs ha mera inlevelseförmåga, vara mera uppmärksamma på människorelationer, ha mera verbal begåvning osv. (Förr ansågs kvinnor ha sämre skolbegåvning, sedan blev det tvärtom.) Men i alla de här fallen finns det undantag. Att ha god inlevelseförmåga är inte _detsamma_ som att vara kvinna. I annat fall skulle vi inte kunna säga att kvinnor är bättre på det än män (vi säger ju inte heller att kvinnor är skickligare barnaföderskor än män), och vi anser inte att en man _blir_ en kvinna genom att utveckla sin inlevelseförmåga. Liksom vi inte låter Oskar och Lisa byta namn när vi märker att Lisa besestrar Oskar i brottning.

I själva verket finns det inga generella egenskaper hos kvinnor eller hos män som gör det motiverat eller viktigt att upprätthålla skillnaden. Den bara upprätthålls. (Det är kanske detta vissa feminister försöker säga, även om de uttrycker sig vilseledande när de säger att det inte _finns_ någon uppdelning mellan kvinnor och män.)

Överallt där denna skillnad har upprätthållits har den inneburit att män ansetts värdefullare än kvinnor. Inte därför att de är starkare eller oförvägnare eller bättre matematiker eller av någon annan anledning, utan helt enkelt för att de är män. Visserligen ges denna skillnad inte samma betydelse i den västerländska kulturen vid 1900-talets slut som den getts i de flesta andra mänskliga kulturer, men inställningen lever kvar hos oss, både bland kvinnor och män. Den kommer till uttryck på tusentals synliga och osynliga sätt, t.ex. varje gång vi säger "Ta det som en man!" På sin höjd kan vi fantisera om en tid när skillnaden har vittrat sönder — en tid när en persons kön inte längre är det första vi noterar.